

Svoboda přesvědčení, svobody občanské

1.

Svobody občana vymezují tu oblast jeho soukromého i veřejného (společenského v obou případech) života, kam se nemá právo nikdo druhý vměšovat, násilně se tam prosazovat a cokoliv si vynucovat, nýbrž naopak co musí respektovat nebo alespoň tolerovat. V textu Mezinárodních paktů najdeme následující formulace:

- „nikdo nesmí být podroben donucování, které by narušovalo jeho svobodu...“ (M. p. o obč. a polit. právech, čl. 18, odst. 2)
- „státy ... se zavazují respektovat svobodu ...“ (dtto, čl.18, odst.4)
- „nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence ani útokům na svou čest a pověst“ (dtto, čl.17, odst.1)
- „každý má právo zastávat svůj názor bez překážky“ (dtto, čl.19, od.1)
žádná z částí tohoto článku nemá být vykládána jako vměšování do svobody jednotlivců a organizací zřídit a řídit...“ (M.p.o hosp., soc. a kult. právech, čl. 13, odst. 4)

Z uvedených formulací (mohly by být rozmnoženy) vyplývá, že nejde o nějakou vnitřní sféru, kterou člověk nijak neprojevuje, ani o záležitosti individuální a soukromé, které se netýkají v ničem druhých osob, nýbrž také a zejména (neboť nekontrolovatelná oblast vnitřního přesvědčení a smýšlení a zcela soukromých věcí nemusí být ve své svobodnosti garantována) o záležitosti společenské, společensky projevované a aplikované. Jde tedy o docela určitou také vnějšně vyhraněnou oblast lidského společenského života, která je nadto místem setkání různých lidí, aniž by přestala mít svou povahu sféry svobodného života i myšlení. A v rámci této sféry nemá nikdo, ani jednotlivec, ani organizace nebo společenská skupina, ba ani stát (a zejména stát) právo se vměšovat, zasahovat do ní svévolně, narušovat ji, klást tam jakékoli překážky, něco si tam vynucovat a k čemukoli donucovat atd. Do této sféry plně náleží např. život rodiny, domov, korespondence, ale také čest a pověst (a samozřejmě soukromý život). Je pochopitelné, že mezinárodní pakty a jiné podobné dokumenty uvádějí pouze příklady, aniž by je úplně vypočetly. Musíme se proto tázat, jaké povahy je ona oblast soukromého i veřejného společenského života člověka a občana, kde je její základ a zdroj a v čem je zakotvena.

2.

Člověk je člověkem nikoliv svou biologickou daností a výbavou, ale stává se jím teprve vstupem do lidského světa a přijetím v lidském světě. Je to stará, kdysi funkční, ale dnes už nepoužitelná představa, že člověk se svobodným už rodí. Naproti tomu se může dobře držet pojetí, že člověk se rodí, aby se svobodným stal, že je již svým zrozením k svobodě povolán. Člověk je bytostí povolanou ke svobodě (neboť je bytostí, povolanou k tomu, aby se člověkem stala, a to znamená, jak říká Marx, aby se svoboda stala člověkem) (M-E, Spisy I.52). Lidská svoboda pak spočívá v tom, že ve svém vztahu k pravdě, kráse, dobru atd. člověk nejen nepotřebuje, ale ani nemůže mít žádného prostředníka, na něhož by byl chtě nechtě odkázán. A spolehne-li se na takového prostředníka přece, pak jen za tu cenu, že ztratí cestu jak k pravdě, kráse a dobru, tak i k sobě samotnému, tj. že ztratí pravdu, ale také se sám ztratí pravdě, ba že se ztratí sám sobě, že se sám sobě odcizí, že se odcizí svému poslání, že zmarní svůj život.

3.

Člověk jako člověk prostě svoboden jest, tj. je k svobodě povolán a nepotřebuje k tomu žádného prostředníka ani dohledu, nepotřebuje zejména ničí souhlas ani dovolení. Formulované nezadatelné svobody a lidská i občanská práva nezakládají lidskou svobodu, ale představují její uznání a respektování. Lidská bytost je povolána k svobodě; proto se ptáme, jak které opatření napomáhá nebo naopak překáží tomu, aby člověk procítl ke své svobodě neboli – jak říká Marx – aby se svoboda stala člověkem. Uzákonění lidských a občanských práv v ústavě a zákonech neznámá, že se člověku něco udílí, nýbrž že se státu ukládají meze (stejně tak jako se ukládají meze každému člověku, spočívající ve svobodě druhých, která musí být respektována). Zákonná formulace je proto způsobem, jak stát (a společnost, pokud tvoří obec) na sebe bere povinnost a závazek respektovat, že člověk je člověk. Zatímco ve starších dobách byla práva (a svobody) chápána jako výsady, jako privilegia, jež jsou suverénem udílěna jednotlivcům nebo skupinám, důsledná demokratizace ruší každého suveréna a svobody chápe jako povinnost státu (a společnosti vůbec, každého člověka) respektovat svobodu, k níž je povolán každý člověk bez výjimky. Protože však se člověkem stává až člověk svobodný, znamená to respekt k jeho budoucímu lidství, k jeho budoucnosti. (Ergo: dítě jako člověk.

1.

Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmikoli prostředky a bez ohledu na hranice. (Všeob. deklarace lid. práv, čl. 19.)

(1) Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Toto právo zahrnuje v sobě svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle vlastní volby a svobodu projevovat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou, zachováváním obřadů a vyučováním.

(2) Nikdo nesmí být podroben donucování, které by narušovalo jeho svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle své vlastní volby.

(3) Svoboda projevovat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předpisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných.

(4) Státy, smluvní strany Paktu, se zavazují respektovat svobodu rodičů (srv. M. p. hosp. čl. 13, ex. 3), a tam, kde je to vhodné, poručbíkům, zajistit náboženskou a morální výchovu svých dětí podle vlastního přesvědčení rodičů nebo poručníků. (Mezinár. pakt o obč. a polit. právech, čl. 18.)

(1) Každý má právo zastávat svůj názor bez překážky.

(2) Každý má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmikoli jinými prostředky podle vlastní volby.

(3) Užívání práv uvedených v odstavci 2 tohoto článku s sebou nese zvláštní povinnosti a odpovědnost. Může proto podléhat určitým omezením, avšak tato

omezení budou pouze taková, jaká stanoví zákon a jež jsou nutná: a) k respektování práv nebo pověsti jiných; b) k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku nebo veřejného zdraví nebo morálky. (Dtto, čl. 19.)

2.

Bylo by zbytečné deklarovat svobodu myšlení, přesvědčení, svědomí apod., kdyby nezahrnovala také svobodu projevu tohoto myšlení, přesvědčení nebo svědomí resp. projevu rozhodnutí jednat v souhlase se svým myšlením, přesvědčením a svědomím (náboženstvím, vírou atd.), neboť sledovat, kontrolovat a eventuelně stíhat lze jen projev myšlení a přesvědčení či víry atd. (Dosud alespoň nikdo nedovede číst, co se odehrává v mysli, ve vědomí druhého člověka.) Uvedená svoboda tedy zároveň představuje svobodu sjednoceného, integrovaného života, v němž myšlení je stále uváděno v soulad s celou životní prací. Svoboda přesvědčení, myšlení, svědomí, víry, náboženství představuje proto svobodu žít svým vlastním způsobem, svým stylem, orientovat svůj život po svém, mít své vlastní životní hodnoty, svou hodnotovou stupnici, svůj životní cíl a smysl. A zároveň představuje svobodu o této své životní orientaci informovat ostatní stejně jako o svém přesvědčení a svých myšlenkách atd., a to způsobem co nepřesvědčivějším. Projevy některých typů životní a myšlenkové orientace ovšem mohou znamenat někdy obtěžování nebo omezování druhých lidí, a pak jim mohou a mají být uloženy přesně stanovení meze (v obvyklých případech na to ovšem stačí běžné zvyklosti a běžná morálka; výjimky mají povahu sporadických anomálií anebo představují ideologicky podloženou a zdůvodňovanou společnou aktivitu nějaké společenské skupiny, organizace, hnutí apod.). V žádném případě však nemá žádná společenská instance právo někomu určitou životní a myšlenkovou orientaci předpisovat a vnucovat. V té věci existuje pouze jediná výjimka: rodiče mohou rozhodovat o způsobu výchovy svých dětí, pokud jde o jejich životní a myšlenkové zaměření. (Zdaří-li se jim jejich výchovný záměr realizovat, je ovšem jiná věc; ale to je otázka pedagogická, psychologická atd., nikoliv právní či politická. Hlavním cílem výchovy však zase není nasměrování vychovávaných dětí, nýbrž jejich uvedení do svobody, tj. do světa svobodného rozhodování, čili připravit je na to, aby posléze dovedly svobodně rozhodovat o svém životním i myšlenkovém zaměření.)